

Інструкція для працівників
закладів освіти щодо
механізмів виявлення та
здійснення заходів щодо
підтримки дітей, які
опинилися у складних
життєвих обставинах

Зміст

Розділ I. Загальні положення	4
Розділ II. Ознаки чи фактори, які можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення	7
Розділ III. Дії адміністрації та працівників закладів освіти щодо виявлення та підтримки дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах	17
Розділ IV. Тимчасова команда індивідуальної підтримки дитини	18
Розділ V. Дії працівника закладу освіти, якому стало відомо про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин	20
Розділ VI. Дії адміністрації закладу та координатора з питань протидії насильству над дітьми щодо попередження потрапляння дітей у складні життєві обставини	22
Додаток 1. Повідомлення про виявлену дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми, яка має ознаки складних життєвих обставин	22
Додаток 2. Журнал обліку інформації про дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми, яка має ознаки складних життєвих обставин	23
Додаток. План індивідуальної роботи з дитиною та її сім'єю	24

Розділ І. Загальні положення

1.1 Цю **Інструкцію** розроблено на забезпечення виконання Конвенції ООН про права дитини, Сімейного кодексу України, Законів України «Про охорону дитинства», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про органи і служби для дітей та спеціальні установи для дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення, затвердженого спільним наказом Держкомсім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.04 №5/34/24/11, Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, затвердженої спільним наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.09 № 3131/386, Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 691 від 19.10.01, Положення про психологічну службу системи освіти України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 03.05.99 № 127 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 02.07.09 № 616), наказу Міністерства освіти і науки «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» від 28.12.2006 № 864, Етичного кодексу практичного психолога, затвердженого 20.12.99 на І з'їзді Товариства психологів України.

1.2. Інструкція встановлює порядок:

- своєчасного виявлення працівниками закладів освіти дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- вжиття заходів щодо соціально-правового захисту дітей, профілактики негативних проявів серед дітей та стосовно дітей;
- усунення ризиків, пов'язаних з недбалим ставленням, жорстоким поводженням чи будь-яким видом насильства стосовно дитини або загрози їх вчинення, завданням шкоди життю та здоров'ю дитини.

1.3. Інструкція спрямовує зусилля працівників закладів освіти на виявлення на ранніх етапах ознак, що вказують на погіршення стану виховання та догляду дитини, наявність складних життєвих обставин, у яких перебуває дитина чи її сім'я, та на здійснення заходів щодо профілактики негативних проявів серед дітей та стосовно дітей, соціально правового захисту дітей.

Інструкція є обов'язковою до виконання керівниками та співробітниками дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, в тому числі для: заступників з виховної роботи, викладачів, вчителів, класоводів, класних керівників, кураторів груп, практичних психологів, соціальних педагогів, методистів та вихователів дошкільних навчальних закладів, вихователів груп продовженого дня, керівників гуртків та спортивних секцій, медичних працівників та господарським персоналом закладів

освіти.

1.4. Використані в цій Інструкції терміни вжито у такому значенні:

адиктивна поведінка – порушення поведінки, що виникає в результаті зловживання різними речовинами, що змінюють психічний стан людини, включаючи алкоголь і тютюн, до того моменту, коли фіксується факт психічної і фізичної залежності;

жорстоке поводження – будь-які форми фізичного, психологічного та сексуального насильства над дитиною, а також недбале ставлення до дитини з боку батьків або інших дорослих, які здійснюють нагляд;

недбале ставлення – така поведінка батьків (осіб, що їх замінюють), зумовлена об'єктивними або суб'єктивними причинами, яка призводить до свідомого або несвідомого незадоволення дорослими життєво важливих потреб дитини, пов'язаних з її виживанням, здоров'ям та повноцінним розвитком, залишення дитини без належного нагляду або у небезпеці;

бездоглядність – стан недостатнього задоволення життєво важливих потреб, відсутність або недостатність контролю за поведінкою або заняттями дітей і підлітків, виховного впливу на них з боку батьків або осіб, які їх замінюють;

педагогічна занедбаність – стан недостатнього задоволення потреб дитини у розвитку, навчанні та вихованні, який є наслідком недбалого ставлення батьків, осіб, що їх замінюють, до виховання дитини та догляду за нею;

фізичне насильство над дитиною – дії із застосуванням фізичної сили стосовно дитини, направлені на спричинення їй фізичного страждання, що заборонені законом. Фізичне насильство в сім'ї передбачає умисне нанесення одним членом іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести до смерті, порушення фізичного або психічного здоров'я; посягання на його честь і гідність;

сексуальне насильство або розбещення – використання дитини дорослими або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб чи отримання вигоди;

психологічне насильство – вплив одного з членів сім'ї на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, критики, маніпуляцій, що може призвести до виникнення у дитини пригніченого або хронічного тривожного стану дитини, затримки або відставання психоемоційного, когнітивного, соціального та фізичного розвитку тощо;

жебраківання (жебракство) – систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб з метою отримання прибутку;

координатор з питань відповідального батьківства та профілактики жорстокого поводження з дітьми – фахівець закладу освіти, який призначається адміністрацією для координації діяльності закладу щодо профілактики насильства над дітьми та формування батьківської відповідальності;

координатор випадку – фахівець закладу освіти, який призначається його адміністрацією, для розгляду випадку дитини, щодо якої виявлено ознаки чи фактори,

які можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення, та узгодження роботи команди індивідуальної підтримки дитини;

тимчасова команда індивідуальної підтримки дитини – група фахівців закладу освіти, яка здійснює оцінку потреб дитини, складання плану втручання за її результатами та виконання заходів в інтересах дитини.

До переліку складних життєвих обставин для цілей Інструкції віднесено: жорстоке поводження з дитиною (недбале ставлення до дитини, її бездоглядність, в тому числі залишення дитини в небезпеці, насильство по відношенню до неї), експлуатація дитини, втягування її у жебрацтво або протиправну діяльність, заохочення дитини до споживання алкоголю, наркотичних речовин, смерть батьків, осіб, що їх замінюють; залишення дитини без батьківського піклування внаслідок розладу психічного здоров'я батьків, осіб, що їх замінюють; довготривалий розлад здоров'я батьків, осіб, що їх замінюють, направлення їх на довготривале стаціонарне лікування чи реабілітацію; зникнення батьків, осіб, що їх замінюють без вісти, їх ув'язнення, постійна зміна проживання сім'ї, яка призводить до погіршення стану дитини, проживання сім'ї у непридатних для життя умовах, насильство в сім'ї, тривалий конфлікт у сім'ї тощо.

Розділ II. Ознаки чи фактори, які можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення

2.1. Ознаки або фактори, які вказують на імовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини та потребують уваги та вивчення:

2.1.1. відсутність інтересу з боку батьків, осіб, що їх замінюють, до навчальної успішності дитини та її шкільного життя, виховання в дошкільному навчальному закладі (регулярний пропуск батьками батьківських зборів, відсутність контакту зі співробітниками закладу, ухилення батьків від підготовки дитини до участі у заходах дошкільного навчального закладу або класу, школи);

2.1.2. недбалий вигляд речей дитини, брудний стан її підручників, шкільних приладь, одягу (часто або постійно);

2.1.3. мінлива поведінка дитини (різка зміна стану спокою та збудження), не пов'язана із розладами здоров'я дитини;

2.1.4. надмірне прагнення дитини до схвалення з боку дорослих, уникнення конфліктів та суперечок з іншими дітьми, надмірний прояв піклування щодо оточення;

2.1.5. агресивність дитини, схильність до асоціальної поведінки (бійок, нищення або привласнення майна тощо);

2.1.6. труднощі дитини із контролем поведінки, дотриманням правил шкільної дисципліни, зосередженням уваги, інші ознаки хронічного тривожного стану;

2.1.7. частий плач, апатія дитини;

2.1.8. знижена здатність дитини до контролю своєї поведінки; демонстративна хоробрість; агресія по відношенню до інших дітей або дорослих;

2.1.9. наявність у дитини сповільненої реакції, також апатія, відсутність проявів, почуттів та емоцій, відсутність реакції на біль або образи; відсутність інтересу до оточення та навколишнього світу, відсутність ініціативи у стосунках з іншими людьми; прояву задоволення дитиною від приємних відчуттів; відмова від провідної діяльності у дитини відповідно до віку (дошкільний вік – ігрова діяльність; шкільний – навчальна; юнацький – спілкування);

2.1.10. розмови дитини про потойбічний світ, часті спогади про родичів, друзів, які померли чи загинули;

2.1.11. енурез, труднощі дитини дошкільного віку зі сном під час денного сну у закладі, які можуть бути спричинені високим рівнем її тривожності;

2.1.12. небажання дитини іти додому;

2.1.13. перекладання відповідальності дорослих за догляд молодших дітей на старшу дитину;

2.1.14. відсутність у дитини кишенькових грошей.

2.2. Ознаки або фактори, які вказують на імовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини та потребують інформування фахівця із соціальної роботи:

2.2.1. обставини біографії батьків, які вказують на те, що останні можуть приділяти недостатньо уваги задоволенню життєво важливих потреб дитини (досвід виховання батьків у дитинстві у соціально вразливій сім'ї, в тому числі і такі, що перебували на обліку у службі у справах дітей, досвід виховання батьків у закладі для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, повернення з місць позбавлення волі, тривале безробіття батьків, досвід тривалої перерви у стосунках з дитиною внаслідок від'їзду батьків на заробітки, направлення на лікування або з інших причин, позбавлення батьківських прав відносно іншої дитини тощо);

2.2.2. неодноразове перебування батьків, осіб, що їх замінюють, під час контактів із співробітниками закладу у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин; повідомлення від дітей, осіб, знайомих із сім'єю, про факти надмірного вживання батьками, особами, що їх замінюють, алкоголю, наркотичних речовин, захоплення азартними іграми та відвідування ігрових клубів;

2.2.3. систематичні прояви агресивної поведінки батьками дитини, особами, що їх замінюють, по відношенню до співробітників закладу освіти, батьків інших дітей, інших осіб;

2.2.4. ігнорування батьками, особами, що їх замінюють, рекомендацій співробітників закладу освіти щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки розвитку дитини, погіршення її здоров'я, емоційного стану, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків;

2.2.5. при наявності небезпечної інфекції ігнорування батьками, особами, що їх замінюють, санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки (що призводить до виникнення ризику інфікування дитини);

2.2.6. наявність у матері чи батька, особи, що їх замінює, ознак пригніченого психоемоційного стану; розладу психічного здоров'я, що ускладнює процес догляду та виховання дитини; спроба одного із членів сім'ї здійснити акт суїциду або повідомлення дитини, іншої особи про такі наміри;

2.2.7. наявність в сім'ї домашнього насильства по відношенню до одного з її членів (одного з батьків, іншої дитини, іншої особи); жорстоке поводження батьків, осіб, що їх замінюють, з домашніми тваринами;

2.2.8. голодний, недоглянутий або втомлений вигляд дитини (часто або постійно);

2.2.9. занедбаний зовнішній вигляд дитини (невідповідність одягу сезону, брудний одяг, неприємний запах);

2.2.10. занедбаний зовнішній вигляд батьків дитини, осіб, що їх замінюють (невідповідність одягу сезону, брудний одяг, неприємний запах);

2.2.11. систематичний пропуск дитиною навчання, який неможливо пояснити об'єктивними причинами;

- 2.2.12. залишення дитиною більше ніж на добу (2 і більше разів) сімейного помешкання без відома батьків, осіб, що їх замінюють;
- 2.2.13. перебування дитини під дією алкоголю, наркотичних речовин 2 і більше рази;
- 2.2.14. скоєння дитиною крадіжок, інших протиправних дій;
- 2.2.15. перебування дитини у вечірній і нічний час на вулиці без супроводу дорослих (2 і більше разів);
- 2.2.16. часті або регулярні відвідування дитиною комп'ютерного клубу або інтернет-салону, в тому числі в урочний, вечірній або нічний час;
- 2.2.17. проживання дитини у помешканні, що перебуває в антисанітарному чи аварійному стані або належить до нежитлового фонду;
- 2.2.18. часте перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб, в тому числі схильних до вживання алкоголю;
- 2.2.19. залучення дитини до праці в урочний, вечірній час або до такої, що пов'язана з продажем тютюнових, алкогольних виробів;
- 2.2.20. смерть батьків дитини, осіб, що їх замінюють; зникнення їх без вісти, ув'язнення, термінова госпіталізація або направлення батьків, осіб, що їх замінюють, на довготривале стаціонарне лікування або реабілітацію, наявність у батьків, осіб, що їх замінюють, прояву розладу здоров'я протягом тривалого періоду;
- 2.2.21. самостійне проживання дитини в помешканні без нагляду дорослих (у зв'язку з від'їздом батьків, осіб, що їх замінюють, на заробітки, направленням їх на лікування, реабілітацію або залишенням ними постійного місця проживання з інших причин);
- 2.2.22. інші ознаки чи фактори, які, на думку спеціаліста, є специфічними для конкретної ситуації та несуть можливу загрозу по відношенню до дитини.

2.3. Ознаки, які можуть вказувати на жорстоке поводження з дитиною та (або) потребують негайного реагування з боку співробітників закладу освіти, у тому числі інформування відповідних установ:

- 2.3.1. фізичні ознаки травм, щодо яких можливо припустити, що їх було завдано навмисно (синці, укуси, субдуральні гематоми, навмисно завдані травми голови, травми органів черевної порожнини, опіки, травми кісток тощо);
- 2.3.2. прагнення дитини приховати травми та обставини їх отримання; відмова дитини роздягатись; прагнення дитини носити одяг, що не відповідає сезону, в тому числі для того, щоб приховати сліди отриманих травм; прагнення дитини вдягати на себе багато одягу;
- 2.3.3. повідомлення дитини, що один або обидва з батьків, інші члени сім'ї застосовують щодо неї, або іншої дитини фізичне насильство чи інші жорстокі покарання; погрожують вигнати її з дому та (або) передати на виховання до інтернату

чи іншої установи проживання (віддати до інтернатного закладу, влаштувати до лікарні, помешкання інших родичів тощо);

2.3.4. повідомлення дитини про небезпеку з боку тварин, що утримуються вдома або про значну кількість домашніх тварин, що погіршує умови проживання дитини;

2.3.5. часті або постійні скарги дитини на головний біль, біль у животі, зовнішні запалення органів сечової системи;

2.3.6. негативне ставлення дитини до власного тіла, в тому числі навмисне спричинення нею (або такі спроби) собі тілесних ушкоджень;

2.3.7. приналежність батьків, осіб, що їх замінюють, до деструктивних релігійних сект,

2.3.8. судомна реакція (стискання) дитини всім тілом на підняту руку;

2.3.9. реакція дитини у вигляді страху, тривоги або огиди при контакті з дорослими;

2.3.10. значна невідповідність ваги дитини та зовнішнього вигляду її віковій нормі (за визначенням медичного працівника закладу);

2.3.11. відставання дитини у розвитку у всіх сферах (фізичному розвитку, розвитку дрібної моторики, пізнавальних здібностей, соціальних навичок та навичок міжособистісного спілкування, емоційному розвитку) внаслідок педагогічної занедбаності;

2.3.12. стан хронічної втоми дитини;

2.3.13. стан хронічного недоїдання дитини; прояв постійного інтересу дитини до їжі, скоєння дитиною дрібних крадіжок продуктів харчування або випрошування їх нею в інших осіб;

2.3.14. яскраво виражена зацікавленість дитини темою статевих стосунків, високий рівень обізнаності дитини у темі статевих стосунків та невідповідність статевої поведінки її віку (сексуально демонстративна поведінка дитини по відношенню до дорослих; імітація статевих актів у дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку; зловживання мастурбацією (частіше та активніше, ніж це характерно для вікової групи); залучення інших дітей до ігор з сексуальним підтекстом (за винятком тих ігор, які є характерними для дітей молодшого віку і спрямовані на задоволення природної цікавості); створення та реалізація дитиною сексуальних сценаріїв в іграх за допомогою іграшок та ляльок);

2.3.15. розповіді дитини про факти насильства або сексуальних домагань, які сталися з нею або іншими дітьми, в тому числі вчинені в завуальованій формі;

2.3.16. відсутність необхідного медичного догляду за дитиною, що може призвести до серйозних наслідків для здоров'я;

2.3.17. залишення дитини матір'ю або батьком під нагляд незнайомих осіб та (або) осіб, що перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;

2.3.18. залишення дитини дошкільного віку без догляду впродовж тривалого часу як у помешканні, так і на вулиці, в тому числі з сторонніми особами;

2.3.19. жебракування дитини;

2.3.20. повідомлення від дитини або третіх осіб про схиляння її до вживання алкоголю, наркотичних речовин;

2.3.21. рання вагітність, особливо у тих дівчат, поведінка яких не вказує на те, що вони мають статеві стосунки з ровесниками;

2.3.22. спроба або погрози дитини вчинити суїцид,

2.3.23. інші ознаки чи фактори, які, на думку спеціаліста, є специфічними для конкретної ситуації та несуть можливу загрозу по відношенню до дитини.

Розділ III. Дії адміністрації та працівників закладів освіти щодо виявлення та підтримки дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах

У разі потрапляння дитини у складні життєві обставини чи при виявленні ознак, факторів, що можуть вказувати на ризики їх виникнення, адміністрація та працівники закладу освіти діють за одним з трьох алгоритмів.

3.1. Перший алгоритм дій.

За перших ознак вразливості дитини: можливості потрапляння її у складні життєві обставини у разі, якщо дитина не відвідує навчальний заклад більше двох днів без поважної причини; якщо батьки, особи, що їх замінюють, не з'являються у навчальному закладі, не відвідують батьківські збори та не відповідають на дзвінки або листи закладу освіти протягом чверті (семестру); а також за наявності ознак, зазначених у розділі 2.1, **вихователь, класний керівник, куратор групи чи класу:**

3.1.1. забезпечує, вивчення ситуації та факторів, що спричиняють чи можуть спричинити погіршення стану дитини через спостереження, спілкування з дитиною, її друзями, однокласниками, вчителями;

3.1.2. налагоджує контакт з батьками та родичами дитини (у тому числі у телефонному режимі), з самою дитиною, проводить бесіду з батьками (особами, що їх замінюють) та іншими значимими для дитини особами, вивчає особливості спілкування в родині, сильні сторони та ресурси родини, які можуть бути спрямовані на вирішення проблеми; подолання складних життєвих обставин;

3.1.3. у разі потреби ініціює надання послуг з підтримки дитини, консультування батьків іншими спеціалістами навчального закладу (вчителі, соціальний педагог, медпрацівник, психолог та інші працівники закладу);

3.1.4. залучає до роботи з дитиною необхідних спеціалістів інших установ, закладів, організацій з метою забезпечення максимально необхідного пакету послуг відповідно до потреб дитини;

3.1.5. здійснює візит до помешкання, де проживає дитина з сім'єю, за потреби залучає фахівця із соціальної роботи до здійснення інспектування;

3.1.6. забезпечує перегляд плану роботи з дитиною, аналізує вплив послуг на стан дитини: вирішення проблем, стабілізація ситуації, подолання особистісних криз, налагодження стосунків з батьками, однолітками, вчителями, соціумом;

3.1.7. інформує соціального педагога про ознаки чи факти, що свідчать про небезпеку потрапляння дитини у складні життєві обставини, та про вжитті заходи;

3.1.8. у разі ускладнення або виникнення нових обставин, які впливають на стан дитини, чи обставин, що загрожують життю і здоров'ю дитини, – вживає негайних дій щодо захисту дитини, ініціює формування тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини, інформування відповідних установ.

3.2. Другий алгоритм дій

3.2.1. У разі виявлення фактів, що підтверджують перебування дитини та її сім'ї у складних життєвих обставинах, визначених при вивченні випадку у першому алгоритмі, а також виявленні ознак, зазначених у **пунктах 2.2 та 2.3, що можуть вказувати на ризики щодо їх виникнення, адміністрація закладу** має дотримуватись наступного алгоритму дій:

3.2.2. організовує вивчення ситуації стосовно дитини, яка потребує захисту, та проведення заходів з попередження, усунення загрози життю і здоров'ю дитини;

3.2.3. з числа працівників закладу формує **тимчасову команду індивідуальної підтримки дитини** (для роботи з окремим випадком), визначає повноваження членів команди та відповідальність за процес здійснення діагностики ситуації, оцінки потреб дітей, які мають ознаки складних життєвих обставин, та забезпечення їх необхідними послугами (за участю заступника директора з виховної роботи та координатора з протидії насиллю). Робота команди має тимчасовий характер залежно від ситуації, у якій перебуває дитина. У разі покращення ситуації тимчасова команда завершує роботу;

3.2.4. призначає залежно від випадку, який розглядає тимчасова команда, **координатора випадку** з числа працівників закладу;

3.2.5. здійснює спільно з координатором випадку, іншими членами тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини оцінку ситуації, потреб дитини;

3.2.6. у разі виявлення факторів наявності складних життєвих обставин у сім'ї дитини, направляє 2-3 членів тимчасової команди для здійснення візиту у родину з метою вивчення умов, у яких проживає і виховується дитина, та забезпечує складання **акту обстеження матеріально-побутових умов проживання дитини** (відповідно до Додатку 12 до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 № 864 Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи МОН України);

3.2.7. організовує розробку **плану індивідуальної роботи з дитиною**, яка має ознаки потрапляння у складні життєві обставини (Додаток 3) на основі оцінки потреб дитини, забезпечення реалізації заходів індивідуального плану роботи з дитиною;

3.2.8. максимально залучає відповідних спеціалістів місцевого, районного рівнів для реалізації індивідуального плану роботи з дитиною, яка має ознаки складних життєвих обставин, перелічених у розділі II, та її сім'єю;

3.2.9. у разі виявлення фактів, зазначених у пунктах 2.2 та 2.3, а також при виявленні інших фактів, що свідчать про потрапляння дитини у складні життєві обставини, наявності ризиків для її життя та здоров'я, **інформує фахівця із соціальної роботи** центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді для здійснення спільного соціального інспектування, визначення потреб дитини та її сім'ї, здійснення заходів для подолання сім'єю складних життєвих обставин;

3.2.10. надає фахівцю із соціальної роботи копію індивідуального плану роботи з дитиною, що перебуває у складних життєвих обставинах, узгоджує з ним дії щодо надання соціальної допомоги сім'ї з дитиною з боку громади;

3.2.11. забезпечує ефективну взаємодію працівників закладу освіти, спрямовану на раннє виявлення кожної дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах, та надання необхідного пакету послуг дитині та її сім'ї – в межах компетенції спеціалістів закладу та відповідно до потреб дитини. Зазначений пакет послуг передбачає:

- участь психолога та соціального педагога закладу у проведенні діагностики стану дитини, використання корекційних програм чи заходів, проведення бесід та консультувань дитини, батьків, осіб, які їх замінюють, інших працівників закладу освіти, дотичних до вирішення питання дитини;
- консультування батьків щодо особливостей вікового розвитку та виховання дитини;
- проведення медичного огляду дитини в закладі охорони здоров'я за присутності батьків;
- інформування батьків про можливість звернення за допомогою до служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

3.2.12. організовує обговорення ситуації, зміни до індивідуального плану соціального супроводу дитини тимчасовою командою підтримки дитини та проводить моніторинг ефективності впливу послуг на усунення складних життєвих обставин, в яких опинилася дитина, що навчається або виховується у закладі;

3.2.13. забезпечує здійснення аналізу результатів роботи тимчасової команди з випадком, заповнення **облікової картки сім'ї дитини, щодо якої здійснюється соціальний супровід** (відповідно до Додатку 11 до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 № 864 Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи МОН України).

3.2.14. У закладі освіти формується та поновлюється журнал обліку інформації про дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми, яка має ознаки складних життєвих обставин (Додаток 2). Відповідальним за формування журналу обліку та передачу зазначеної інформації до районного, міського відділу, управління освіти є соціальний педагог.

3.3. Третій алгоритм дій.

У разі якщо за результатами аналізу ситуації підтверджено наявність складних життєвих обставин і потребу в негайних діях щодо захисту дитини, **адміністрація закладу** терміново передає інформацію про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах, окрім фахівця із соціальної роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді до:

3.3.1. Служби у справах дітей щодо фактів:

- відсутності у дитини свідоцтва про народження, порушення прав дитини на житло, майно, отримання дошкільної, загальної середньої освіти та інших прав;
- смерті батьків;
- залишення дитини без батьківського піклування внаслідок: направлення батьків на довготривале стаціонарне лікування, невідкладної госпіталізації, ув'язнення, зникнення без вісти, від'їзду на заробітки на тривалий термін тощо;
- фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, систематичного недбалого ставлення до дитини з боку батьків, осіб, які їх замінюють, в тому числі залишення дитини без догляду або у ситуації небезпеки;

- залежності батьків, осіб, які їх замінюють, від алкоголю, наркотичних речовин, азартних ігор;
- наявності у батьків дитини, осіб, які їх замінюють, ознак розладів психічного здоров'я, що впливають на їхню спроможність забезпечити належний догляд за дитиною;
- експлуатації дитини, втягнення її до жебракування, заохочення до вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- проживання дитини в антисанітарних умовах, що може призвести до погіршення стану її здоров'я;
- частих випадків перебування в помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб з метою вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- систематичного недотримання батьками, особами, які їх замінюють, санітарно-гігієнічних норм (брудні шкіра, волосся, одяг, білизна дитини);
- недостатнього харчування дитини;
- залишення дитиною постійного сімейного помешкання без згоди батьків, осіб, які їх замінюють;
- самовільного залишення дитиною навчального закладу (систематичні порушення шкільної дисципліни);
- самостійного проживання дитини в помешканні без дорослих;
- інших фактів, що загрожують життю та здоров'ю дитини.

3.3.2. Відділу кримінальної міліції у справах дітей про те, що:

- батьки дитини, інші особи залучають дитину до праці, яка є шкідливою для її здоров'я, заважає навчанню, пов'язана з продажем алкоголю, наркотичних речовин тощо;
- батьки дитини, інші особи заохочують дитину до вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- батьки дитини, інші особи втягують або примушують дитину до жебракування, крадіжок тощо.
- дитина зазнає фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства.

3.3.3. Направляє дитину до закладу охорони здоров'я у супроводі працівника закладу освіти (класного керівника, вихователя, вчителя або медичної сестри) у разі виявлення потреби дитини у негайному чи додатковому медичному огляді, лікуванні.

3.3.4. Залучає працівників закладу освіти до здійснення соціального інспектування, команди супроводу дитини та сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах.

Розділ IV. Тимчасова команда індивідуальної підтримки дитини

4.1. Тимчасова команда індивідуальної підтримки дитини (далі - Тимчасова команда) формується заступником директора з виховної роботи з метою забезпечення комплексної оцінки потреб дитини, прийняття рішення в її найкращих інтересах та організації його виконання.

4.2. Тимчасова команда може включати соціального педагога, практичного психолога, класного керівника, вихователя, медичного працівника, членів батьківського комітету, інших фахівців.

4.3. Команда створюється на період розгляду та ведення випадку. Діяльність команди завершується після прийняття рішення тимчасовою командою про недоцільність або неможливість її подальшої роботи з випадком у зв'язку з відсутністю ризиків для життя і здоров'я дитини, випуску дитини з закладу, переведення її до іншого закладу тощо. У випадку переведення дитини до іншого закладу, інформація стосовно складних життєвих обставин дитини та її сім'ї має бути передана до закладу, де буде продовжувати навчання дитини, а також до відповідного фахівця із соціальної роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

4.4. Принципи роботи тимчасової команди передбачають дотримання найкращих інтересів дитини (врахування віку, особливостей розвитку дитини, її культурної та релігійної належності, думки дитини); узгодженість дій та міжвідомчу взаємодію, комплексний та індивідуальний підхід до розгляду випадку, залучення ресурсів сім'ї, закладу освіти та громади; добровільність щодо співпраці сім'ї з фахівцями; визначені терміни розгляду справи; забезпечення прав та інтересів дитини.

4.5. При розгляді ситуації щодо дитини, яка потребує додаткових заходів підтримки, захисту командою вивчається

- історія перебування дитини в закладі освіти (термін перебування, контакти між закладом та сім'єю дитини);
- інформація щодо самої дитини (вік, характеристика, стосунки з іншими дітьми та фахівцями закладу освіти, виявлені ознаки, перелічені у розділі II цієї Інструкції);
- інформація щодо сім'ї дитини (наявність у дитини братів, сестер, біологічних батьків, інших родичів, інформація щодо їх місця проживання (перебування), способу життя, їх участь у житті дитини тощо);
- житлово-побутові умови сім'ї;
- потреби дитини у правовому захисті (відсутність у дитини свідоцтва про народження);
- інша релевантна інформація, яка може бути важливою для прийняття рішення.

4.6. Результатом розгляду випадку дитини є індивідуальний план соціального супроводу дитини, в якому визначено мету, очікувані результати, заходи для досягнення мети та виконавців (відповідно до їх повноважень) та терміни виконання. План за потребою, але не рідше 1 разу на місяць переглядається та узгоджується тимчасовою командою індивідуальної підтримки дитини.

Розділ V. Дії працівника закладу освіти, якому стало відомо про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин

5.1. **Педагогічний працівник** (учитель, вихователь, соціальний педагог, психолог)

при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення по відношенню до дитини:

5.1.1. діє в найкращих інтересах кожної дитини;

5.1.2. вживає негайних дій для безпеки дитини, нормалізації її емоційного стану (якщо це можливо);

5.1.3. створює умови для комфортного та конфіденційного спілкування з дитиною;

5.1.4. за необхідності проводить бесіду з батьками (особами, що їх замінюють) та іншими значимими для дитини особами, вивчає особливості спілкування в родині, сильні сторони та ресурси родини, які можуть бути спрямовані на вирішення проблеми; подолання складних життєвих обставин;

5.1.5. передає **класному керівникові, заступнику директора з виховної роботи** інформацію про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах, з метою планування подальших дій щодо її захисту;

5.1.6. здійснює спільно з координатором випадку, іншими членами тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини виконання пункту 3.2.6 зазначеної інструкції;

5.1.7. формує та подає координатору пропозиції до індивідуального плану супроводу (захисту) дитини, який затверджується на засіданні тимчасової команди;

5.1.8. забезпечує дотримання конфіденційності наявної інформації про дитину, нерозголошення її іншим працівникам закладу освіти (за винятком, координатора, членів тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини), батькам інших дітей або іншим особам (за винятком працівників закладу охорони здоров'я, до якого направлено дитину, представників служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, у тому числі фахівця із соціальної роботи, відділу кримінальної міліції у справах дітей, уповноважених на збір інформації про ситуацію, в якій опинилась дитина).

4.5. **Медичний працівник** закладу освіти, в якому навчається або виховується дитина, при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення по відношенню до неї: діє в найкращих інтересах кожної дитини, вживає негайних дій для безпеки дитини, нормалізації її емоційного стану (якщо це можливо); створює умови для комфортного та конфіденційного спілкування з дитиною;

5.2.1. аналізує отриману інформацію щодо дитини та виділяє ймовірні ризики відповідно до переліку ознак та факторів, вказаних в розділі II.

5.2.2. визначає доцільність проведення додаткового медичного огляду, направлення дитини до закладу охорони здоров'я;

5.2.3. передає **заступнику директора з виховної роботи** інформацію про дитину, яка опинилася в складних життєвих обставинах, з метою планування подальших дій щодо її захисту.

5.2.4. забезпечує дотримання нерозголошення наявної інформації про дитину іншим працівникам закладу освіти, батькам інших дітей або іншим особам (за винятком координатора випадку, членів тимчасової команди, працівників закладу охорони здоров'я, до якого направлено дитину, представників служби у справах дітей, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділу кримінальної міліції у справах дітей, уповноважених на збір інформації про ситуацію, в якій опинилась дитина).

5.3. **Господарський персонал** закладу освіти, в якому навчається або виховується дитина, при виявленні ознак чи факторів, що можуть вказувати на складні життєві обставини або ризики щодо їх виникнення по відношенню до дитини:

5.3.1. забезпечує дотримання нерозголошення наявної інформації про дитину іншим працівникам закладу освіти, батькам інших дітей або іншим особам;

5.3.2. передає **заступнику директора з виховної роботи** інформацію про дитину, яка має ознаки складних життєвих обставин, з метою планування подальших дій щодо її захисту.

Розділ VI. Дії адміністрації закладу та координатора з питань протидії насильству над дітьми щодо попередження потрапляння дітей у складні життєві обставини

6.1. Адміністрація закладу освіти:

6.1.1. створює умови для навчання працівників закладу освіти з метою формування у них навичок виявлення ознак перебування дитини в складних життєвих обставинах та відповідного реагування;

6.1.2. забезпечує ефективну взаємодію працівників закладу освіти, спрямовану на раннє виявлення кожної дитини, яка має ознаки перебування у складних життєвих обставинах, та надання їй необхідного пакету послуг – в межах компетенції спеціалістів закладу та відповідно до потреб дитини;

6.1.3. забезпечує доступ кожного працівника закладу до довідкових та інформаційно-методичних матеріалів з питань профілактики складних життєвих обставин по відношенню до дітей та шляхів їх усунення;

6.1.4. призначає з числа заступників директора закладу координатора з питань протидії насильству над дітьми;

6.1.5. забезпечує первинне вивчення ситуації у разі надходження інформації стосовно дитини, яка потребує захисту, та за умови необхідності вживає негайних дій для попередження та усунення факторів загрози життю і здоров'ю дитини;

6.1.6.3 числа працівників закладу формує **тимчасову команду індивідуальної підтримки дитини** (для роботи з окремим випадком), визначає повноваження її членів та відповідальність за процес здійснення діагностики ситуації, оцінки потреб дитини, яка має ознаки складних життєвих обставин, та забезпечення її необхідними послугами;

6.1.7. призначає з числа працівників закладу (залежно від випадку, що розглядає тимчасова команда) **координатора випадку**;

6.1.8. максимально залучає відповідних спеціалістів місцевого, районного рівнів для реалізації індивідуального плану роботи з дитиною, яка має ознаки складних життєвих обставин, перелічених у розділі II, та її сім'єю;

6.1.9. у разі виявлення ознак складних життєвих обставин, залучає фахівців за межами освітнього закладу, - інформація про дитину та її сім'ю направляється до відповідних структур, зазначених у розділі III з метою залучення їх до комплексної оцінки потреб дитини, надання необхідних соціальних послуг, а в разі потреби - вжиття заходів щодо захисту прав дитини;

6.1.10. проводить моніторинг ефективності наданих послуг та їх впливу на покращення становища дитини, усунення ризиків життєвих обставин.

6.2. Координатор з питань відповідального батьківства та протидії насильству над дітьми – координує діяльність працівників закладу щодо профілактики насильства над дітьми, зокрема:

- 6.2.1. інформує персонал щодо прав і потреб дітей, особливостей взаємодії із сім'єю учня, недопустимості жорстокого поводження з дітьми;
- 6.2.2. організовує навчання персоналу щодо формування навичок виявлення ознак перебування дитини в складних життєвих обставинах та відповідного реагування, формування толерантного ставлення до дітей з різних сімей;
- 6.2.3. залучає представників інших установ та організацій до профілактичної роботи з протидії насильству над дітьми (проведення навчання учнів, персоналу);
- 6.2.4. організовує інформування учнів про права і обов'язки дітей та дорослих, сутність жорстокого поводження і насильства та навчання про порядок звернення в установи, організації у таких випадках;
- 6.2.5. розповсюджує інформацію про місцеві, регіональні, всеукраїнські та міжнародні телефони довіри, забезпечує обов'язкове розміщення цієї інформації в закладі освіти у місці, до якого діти мають вільний та анонімний доступ;
- 6.2.6. організовує проведення заходів з інформування батьків про права та потреби дітей, права та обов'язки батьків щодо дітей, особливості розвитку дітей, родинного виховання, неприпустимість жорстокого поводження з дітьми і насильства у сім'ї, формування навичок усвідомленого батьківства.

бланк чи прізвище, ім'я, по батькові суб'єкта соціальної роботи

ПОВІДОМЛЕННЯ
про виявлену дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми,
яка має ознаки складних життєвих обставин
(необхідне підкреслити)

(прізвище, ім'я, по батькові дитини та/або членів сім'ї)

проживає/перебуває

за

адресою:

_____.

причина направлення повідомлення (ознаки складних життєвих обставин):

_____.

Потреба у вжитті негайних дій:

_____.

Документи, що додаються:

_____.

(посада, прізвище, ім'я, по батькові, підпис, контактний тел. особи, яка направила повідомлення)

Дата повідомлення, якщо не зазначено на бланку.

ЖУРНАЛ
обліку інформації про дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми,
яка має ознаки складних життєвих обставин

 (заклад освіти)

Розпочато _____ 20__ р. № _____
 Закінчено _____ 20__ р. № _____

№ з\п	Дата, час надходження повідомлення, вид повідомлення (усне, письмове)	Від кого надійшло повідомлення (прізвище, ім'я, по батькові, адреса фізичної особи, найменування, місцезнаходження юридичної особи, інше джерело інформації)	Стислий зміст повідомлення (відомості про дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми, місцезнаходження, ознаки складних життєвих обставин)	Дата обстеження умов, у яких перебуває дитина чи сім'я з дитиною/дітьми	Результати перевірки повідомлення про виявлену дитину чи сім'ю з дитиною/дітьми, яка має ознаки складних життєвих обставин	Вжиті заходи	Примітка
-------	---	--	--	---	--	--------------	----------

Додаток 3

**ПЛАН ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДИТИНОЮ
ТА ЇЇ СІМ'ЄЮ № _____**

Затверджено на засіданні _____

від _____ 201__ року

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження _____ Конт. телефон _____

Адреса проживання _____ Місце навчання _____ протокол № _____

П.І.Б. батька / (особа, яка замінює) _____ Конт. тел. _____

Адреса проживання _____ Місце роботи _____

П.І.Б. матері / (особа, яка замінює) _____ Конт. тел. _____

Адреса проживання _____ Місце роботи _____

П.І.Б. найбільш значимої особи з числа родичів _____

Адреса проживання _____ Місце роботи _____

Конт. телефон _____

П.І.Б. координатора випадку _____ Конт. тел. _____

Мета індивідуальної роботи: _____

Модель оцінки потреб дитини та її сім'ї

Розділ	Бажані результати	Заходи / послуги	Виконавці/ відповідальні	Термін виконання (до...)	Дата та результати перегляду
1. Задоволення потреб дитини у розвитку	Індивідуальний план здійснюється відповідно до Моделі оцінки потреб дитини та її сім'ї (ст. 20)				

Розділ	Бажані результати	Заходи / послуги	Виконавці/ відповідальні	Термін виконання (до...)	Дата та результати перегляду
2. Розвиток батьківського потенціалу та родино- ного оточення					

Члени міжвідомчої групи, залучені до реалізації плану, ознайомлені з ним:

П.І.П.-б	Посада	Підпис	Контактний телефон

Погоджена дата перегляду плану: _____

Фахівці / організації, включені в перегляд плану:

П.І.П.-б	Посада

Я погоджуюся зі змістом плану та буду
сприяти
його виконанню: Так ___ Ні ___

Підпис батька (особи, яка замінює): _____ Дата: _____
Підпис матері (особи, яка замінює): _____ Дата: _____

Якщо «Ні»:

Підпис батька (особи, яка замінює): _____ Дата: _____
Підпис матері (особи, яка замінює): _____ Дата: _____

Я ознайомлений\на зі змістом плану:

Коментарі батьків, (осіб, які замінюють) стосовно плану:

Я отримав/ла копію плану: Так ___ Ні ___

Підпис батька (особи, яка замінює): _____ Дата: _____
Підпис матері (особи, яка замінює): _____ Дата: _____

Якщо ні, то було зроблено координатором випадку, щоб батьки / опікуни отримали план:
